

İşitme engelli olma durumlarına göre ergenlerin; benlik algıları, öfke ifade tarzları ve empatik beceri düzeylerinin incelenmesi

Eliz GEÇTAN¹ , Nesrin ŞEN CELASIN²

¹Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İzmir Bakırçay Üniversitesi Çiğli Eğitim ve Araştırma Hastanesi

²Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Hemşirelik Bölümü, Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Hemşireliği Anabilim Dalı

ÖZ

Amaç: Ergenlerin, adölesan dönemindeki psikososyal değişiklikler ile baş edebilmelerinin desteklenebilmesi ve ayrıca engellilik durumunda ergenlerin sosyal uyumlarının değerlendirilebilmesi için hem işitme engelli hem de işitme engelli olmayan ergenlerin benlik algıları, öfke ifade tarzları ve empatik beceri düzeylerinin değerlendirilmesi son derece önemlidir. Bu çalışmada, işitme engelli olma durumlarına göre ergenlerin; benlik algıları, öfke ifade tarzları ve empatik beceri düzeylerinin incelenmesi amaçlanmıştır.

Yöntem: Eşleştirilmiş Vaka-Kontrol tipte olan araştırma, Nisan-Haziran 2016 tarihleri arasında Ege Bölgesi'nde yer alan bir il merkezinde bulunan beş okulda, 9-18 yaş arasında olan 552 öğrenci ile yürütülmüştür. Araştırmada; işitme engelli ergenler Vaka Grubunu (n=138) ve bazı parametrelere (yaş, cinsiyet ve işitme engelli olma durumu) göre eşleştirilmiş işitme engelli olmayan ergenler Kontrol Grubunu (n=414) oluşturmuştur (1 vakaya 3 kontrol).

Bulgular: Araştırma kapsamındaki tüm ergenlerin; yaş ortalaması 14,46 ve %73,2'si kızdır. Yapılan analizler sonucunda: Araştırmaya katılan işitme engelli ergenlerin işitme engelli olmayan ergenlere göre; daha düşük benlik saygısına sahip oldukları, öfkelerini daha fazla dışa vurdukları, öfke kontrollerinin, sürekli öfkelerinin ve empati kurma becerilerinin ise daha düşük olduğu saptanmıştır.

Sonuç: Araştırma sonucunun; işitme engelli olma durumlarına göre ergenlerin benlik algıları, öfke ifade tarzları ve empatik becerileri ile ilgilenen, engelli çocuk ve ergenlere sağlık bakımı veren çocuk hemşireleri ve tüm sağlık profesyonelleri için daha etkili eğitim ve bakım verme konusunda katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Anahtar kelimeler: Ergen, işitme engelli, empati, benlik saygısı, öfke, çocuk hemşireliği

ABSTRACT

Investigation of adolescents's self-perception, anger expression styles and empathy ability degrees, according to being hearing-impaired conditions

Purpose: It is extremely important to evaluate the self-perceptions, anger expression styles, and empathic skill levels of both hearing-impaired and non-hearing-impaired adolescents in order to support adolescents' coping with psychosocial changes in adolescence, and also to evaluate the social adaptation of adolescents in case of disability. In this study was aimed to examine adolescents's self-perceptions, anger expression styles and empathic skill levels according to being hearing impaired.

Methods: Matched case control study was with carried out with 552 students between 9 and 18 ages in 5 schools from located in a city center in the Aegean Region, between April-June 2016. In the study; hearing impaired adolescents were composed the Case group (n=138) and the non-hearing impaired adolescents corrected according to some parameters were composed the Control group (n=414) (1 case to 3 controls).

Results: The average age of the all adolescents in the study was 14,46 and %73,2 were girls.

As a result of the analyses: It has been determined that the hearing impaired adolescents compared to the adolescents without hearing impairment participating in the study have lower self-esteem, express their anger more, and have lower anger control, trait anger, and empathy skills.

Conclusion: It is thought that the result of the research will contribute to more effective education and care for pediatric nurses and all health professionals who are interested in the self-perceptions, anger expression styles and empathic skills of adolescents according to their hearing impairment and who provide health care to children and adolescents with disabilities.

Keywords: adolescent, deaf, empathy, self perception, anger, pediatric nursing

Cite this article as: Geçtan, E., Şen Celasin, N. (2023). İşitme engelli olma durumlarına göre ergenlerin; benlik algıları, öfke ifade tarzları ve empatik beceri düzeylerinin incelenmesi Turk J Audiol Hearing Res 2023;6(2):42-50

GİRİŞ

İşitme, yaşamla ilişki kurduran, bireyin zihinsel ve dil gelişiminde yer alan en temel duylardan birisidir (Ekim ve Ocakçı, 2012; Genç, Ertürk ve Belgin, 2005). İşitme duyusu, çocuğun bilişsel ve motor gelişiminde, iletişim ve davranışsal becerilerinde, eğitim yaşantısında ve diğer insanlarla olan ilişkilerinde rol oynayan en önemli duydur (Keilman, Limberger ve Mann, 2007; Genç ve ark., 2005). Türkiye Engelliler Araştırması'na (TEA) göre: "Tek veya iki kulağında tam veya kısmi işitme kaybı olması" işitme engeli olarak tanımlanmaktadır (Türkiye Engelliler Araştırması Temel Göstergeleri, 2009). İşitme engeli, bireyin işitme duyarlılığının gelişimi, sosyal uyumu, özellikle de iletişim kurmadaki görevlerini yeterince yerine getirememesi sonucunda ortaya çıkan bir durumdur. Ayrıca işitme engeli; çocuğun gelişimini, iletişimini, toplumsallaşmasını ve tüm yaşamını etkileyen bir engellilik çeşididir (Ekim ve ark., 2012; Konuk, 2006; Sunal ve Çam, 2005). İşitme engeli, yaygın doğumsal bozukluklardan biri olmasına rağmen tanınması oldukça zordur (Genç ve ark., 2005). Yapılan çalışmalarda, çocuklar arasında işitme bozukluğu sıklığı her 1000 doğumda 1-6 olarak bulunmuştur (Ohi, Dornier, Czajka, Chobaut ve Tavernier, 2009; Genç ve ark., 2005; Cunningham ve Cox, 2003). Literatürde, diğer çocukluk dönemi hastalıklarıyla kıyaslandığında, işitme bozukluğunun oldukça yaygın bir sağlık problemi olduğunun önemi vurgulanmaktadır (Genç ve ark., 2005; Cunningham ve ark., 2003). Özellikle ergenlik dönemi, benlik kimliğinin oluştuğu (Gentzel, 2007) ve gelişimin hız kazandığı önemli bir dönemdir (Kolibiki, 2014). Herhangi bir sağlık sorunu olmayan çocukların bile büyüme, gelişme ve toplumsallaşma süreci içerisinde birçok sorun yaşadıkları ve bu sorunlardan olumsuz yönde etkilendikleri bilinmektedir. Engelli bir birey olmak ise, bu süreci daha da zorlaştırmaktadır (Küçük ve Arıkan, 2006). Engellilik hangi şekilde olursa olsun (işitme, görme, bedensel, zihinsel) kişiyi ergenlik döneminde psikososyal değişiklikler nedeniyle daha fazla etkilemektedir (Karaca ve Şahin, 2011). İşitme engelli ergenlerin sosyo-duyuşsal gelişimi önemlidir; çünkü ergenlik, kendi kimliğinin yeniden formüle edilmesini gerektiren bir dönemdir (Cambra, 2005). İşitme engelli çocuk ve ergenlerin; diğer engel türüne sahip çocuk ve ergenlere göre, duygusal ve davranışsal bozukluk oranları daha yüksektir (Gent, Goedhart ve Treffers, 2011). Özellikle, işitme engelli ergenlerde duygusal bozuklukların daha yaygın olduğu bilinmektedir (Kırman ve Yıldırım Sarı, 2011). Sözel iletişim, sosyal etkileşimin merkezinde yer almaktadır ancak işitme kaybı, bu tür etkileşimi büyük ölçüde etkilemektedir (Kılıç, Yağcı ve Polat, 2022). Yapılan çalışmalarda; işitme kaybı olan bireyin sosyal ortamlarda sohbet etmekten kaçındığı, sosyal yaşam alanları daraldıkça ise bireyin hayal kırıklığı, üzüntü ve yalnızlık duygularını yaşama olasılığının yükseldiği, işitme cihazı kullanması nedeniyle utanç ve estetik kaygı, güvensizlik, sinirlilik, başkalarına bağımlı olmak ve yorgunluk gibi psikososyal sorunlar yaşadığı saptanmıştır (Noble, 2009). Ayrıca iletişim problemleri nedeniyle istek ve ihtiyaçlarının

anlaşılmasında sorun yaşamasından dolayı saldırganlık gibi davranışsal problemler de görülebildiği (Barker, Quittner, Fink, Eisenberg, Tobey ve Niparko, 2009; Cunningham ve Tucci, 2017; Majid, Nawaz ve Bilal, 2019) bunun sonucunda da sınırlı istihdam olanakları nedeniyle sıklıkla ekonomik açıdan olumsuz etkilenme, sosyal kaygı, ruhsal sorun veya davranış problemlerine de yol açtığı bulunmuştur (Oh ve ark., 2018; Azizi, Saeidmanesh, Kazemi ve Radaie, 2019). Bütün bu etkilerin ise işitme kaybı olan bireylerde; sosyal izolasyon, soyutlanma, dışlanma ve sosyal hayatta başarısızlığa neden olduğu belirlenmiştir (Monzani, Genovese, Palma, Rovatti, Borgonzoni ve Martini, 2007; Cunningham ve ark., 2017).

Ergenlik dönemi, gelişim itibarıyla çalkantılı bir dönemdir ancak işitme engelli ergenler için daha da karmaşıktır (Gentzel, 2007). Öfke, ergenlik döneminin baş edilmesi gereken önemli bir duygudur. İfade edilmesi ve açığa çıkarılması önemli olan bu duygu, uygun yollarla açığa çıkarılamaz ya da ifade edilemez ise ergende fiziksel, psikolojik ve sosyal sorunlara yol açabilir (Albayrak ve Kutlu, 2009; Karaca ve ark., 2011). Öfke sağlıklı bir biçimde kontrol edilemediğinde; kişinin kendisine, karşısındaki insanlara yansıtılmakta ve saldırganca davranışlara yol açabilmektedir. Literatürde, ergenler arasında şiddete eğilimin ve şiddete dayalı suçların arttığı bildirilmektedir (Karaca ve ark., 2011). Bu sebeple, öfkenin kontrol edilmesi ve sağlıklı bir şekilde sözel olarak ifade edilmesi şiddetin azaltılmasında rol oynamaktadır (Hermann ve McWhirter, 2003; Gambetti ve Giusberti, 2009). Benlik algısının ergenin bedensel ve psikolojik gelişimi açısından önemi yıllardır vurgulanan bir olgudur (Bayraktar, Sayıl ve Kumru, 2009). Benlik algısı, bireyin kendine olan tutumları, kişilik özellikleri, çevresindeki kişilerin bireye yönelik davranışları ve tutumlarının değerlendirilmesi ve kişinin kendisiyle ilgili olması sonucunda ulaştığı kişisel değerlilik duygusu olarak ifade edilmektedir. Bütüncül yaklaşıma göre benlik algısı ise, bireylerin kendileriyle ilgili hem bilişsel hem de duygusal değerlendirmeleri içermektedir (Açık ve Kandemir, 2011). Bu bakımdan, duyuşsal amaçların gerçekleştirilmesinde işitme engelli ergenlerin kendilerini olumlu betimlemeleri önem kazanmaktadır. Bat-Chava'nın (1994) yaptığı çalışmada ise, işitme engelli insanların düşük benlik algısına sahip olmadıkları bulunmuştur ve işitme engelinin benlik algısını nasıl etkilediği hakkında daha fazla araştırma yapılması gerektiği savunulmaktadır (Açık ve ark., 2011; Bat-Chava, 1994). Empati, bireyin sosyal yaşama adaptasyonunu kolaylaştırmak için ortaya çıkmış önemli sosyal ve bilişsel bir yetidir (Bora ve Baysan, 2009). En basit tanımıyla empati; bir kişinin kendisini karşısındaki kişinin yerine koyması onun kendine özgü dünyasını, duygu ve düşüncelerini tam olarak anlayıp ifade etmesi olarak tanımlanmıştır (Karaca, Açıkgoz ve Akkuş, 2013). Empatinin insan yaşamındaki önemi, kişilerin duygu ve davranışlarında değişikliğe yol açmasından kaynaklanmaktadır. Empatik becerileri farklı olan kişilerin farklı şekillerde davranış

biçimleri sergilediği görülmektedir (Topcu, Erdur-Baker ve Çapa-Aydın, 2010). İşitme engelli çocuk ve ergenler, gelişim özellikleri açısından pek çok önemli farklılıklar göstermektedir. Bu çocuklar; motor, mental, sosyal, ruhsal ve duygusal yönden işitme engelli olmayan çocuklara kıyasla daha alt basamaklarda bulunmaktadır (Yılmaz. ve Arıkan, 2008).

Çocuk Sağlığı Hemşireliği, çocuk ve ergenlerin aile ve toplum içinde fiziksel, bilişsel, duygusal ve sosyal yönden gelişimini sağlamayı amaçlamaktadır. Çocuk hemşiresinin, işitme engelli olmayan ergenlerin yanı sıra işitme engelli ergenleri de ele alması ve değerlendirmesi, yaşadıkları güçlükleri belirlemesi, ergenlerin içinde buldukları duruma uyum sağlayabilmeleri için son derece önemlidir. Ergenlerin, adölesan dönemindeki psikososyal değişiklikler ile baş edebilmelerinin desteklenebilmesi ve ayrıca engellilik durumunda ergenlerin sosyal uyumlarının değerlendirilebilmesi için gerek işitme engelli olmayan gerekse işitme engelli ergenlerin benlik algıları, öfke ifade tarzları ve empatik beceri düzeylerinin değerlendirilmesi gerekmektedir. Çocuk hemşirelerinin işitme engelli çocuk ve ergenlere bakım verirken gerek pediatrik tanılamasında gerek yaşadıkları güçlükleri belirleme ve içinde buldukları duruma uyum sağlayabilmelerini kolaylaştırmak için ergenlerin; benlik algıları, öfke ifade tarzları ve empatik beceri düzeylerinin belirlenmesi son derece önem taşımaktadır. Bu durum ile ilgili literatüre katkı sağlayacak geniş çaplı çalışmalara ihtiyaç olduğu düşüncesinden hareketle bu çalışmada, işitme engelli olma durumlarına göre ergenlerin; benlik algıları, öfke ifade tarzları ve empatik beceri düzeylerinin incelenmesi amaçlanmıştır.

YÖNTEM

Katılımcılar

Araştırmanın evrenini, Ege Bölgesinde bulunan işitme engelli öğrencilerin eğitim gördüğü okulların tümüne (Tülay Aktaş İşitme Engelliler İlkokul ve Ortaokulu ve Mert Öztüre İşitme Engelliler Meslek Lisesi) kayıtlı olan 9-18 yaş arasındaki işitme engelli ergenler (Vaka Grubu) ile Kontrol Grubu olarak seçilen Özgiller Dalan İlkokulu, Girne Ortaokulu ve Şemikler Anadolu Lisesi'nde kayıtlı olan 9-18 yaş arasındaki işitme engelli olmayan ergenler (N=1828) oluşturmuştur. Örnekleme ise "Eşleştirilmiş Vaka-Kontrol" çalışmasına uygun şekilde işitme engelli ergenler Vaka Grubunu (n=154) ve yaş, cinsiyet, işitme engelli olma durumuna göre eşleştirilmiş 462 işitme engelli olmayan ergen ise Kontrol Grubunu oluşturmuştur (bir vakaya üç kontrol). Tamamına ulaşılması hedeflenen; işitme engelli ergenlerin 138'ine, işitme engelli olmayan ergenlerin ise 414'üne anket uygulanmıştır. Belirlenen örneklemin %89,6'sına ulaşılmıştır. Verilerinin toplandığı sürede okulda devamsız olmaları nedeniyle işitme engelli ergenlerin 16'sına ve işitme engelli olmayan ergenlerin ise 48'ine ulaşılamamıştır.

Örnekleme seçim kriterleri:

Vaka Grubu İçin	Kontrol Grubu İçin
1- İşitme engelli olan 9-18 yaş arası ergenler olması	1- İşitme engelli olmadığını beyan eden 9-18 yaş arası ergenler olması
2- Soru formunu doldurma yeteneği olan (Örn. Zihinsel yetersizlik ya da önemli bir okuma yetersizliği olmayanlar) işitme engelli ergenler olması	2- Soru formunu doldurma yeteneği olan (Örn. Zihinsel yetersizlik ya da önemli bir okuma yetersizliği olmayanlar) işitme engelli olmayan ergenler olması
3- Araştırmaya katılmayı kabul eden, yazılı onamı alınan 9-18 yaş arasındaki işitme engelli ergenler olması	3- Araştırmaya katılmayı kabul eden, yazılı onamı alınan 9-18 yaş arasındaki işitme engelli olmayan ergenler olması
4- Araştırmaya katılabilmesi için ebeveynin yazılı onamı alınan 9-18 yaş arasındaki işitme engelli ergenler olması	4- Araştırmaya katılabilmesi için ebeveynin yazılı onamı alınan 9-18 yaş arasındaki işitme engelli olmayan ergenler olması

Araştırmanın Tipi

Eşleştirilmiş Vaka-Kontrol tipte bir çalışmadır. Araştırma, Nisan-Haziran 2016 tarihleri arasında yürütülmüştür.

Araştırmanın Sorusu

Araştırmanın genel amacı doğrultusunda aşağıda yer alan soruya cevap aranmıştır:

İşitme engelli olma durumuna göre sosyodemografik değişkenler ergenlerin benlik algılarını, öfke ifade tarzlarını ve empatik beceri düzeylerini etkiler mi?

Verilerin Toplanması

Veriler, araştırmaya dâhil olma kriterlerine uygun ergenlere ve ailelerine araştırmanın amacı açıklandıktan ve onam formu hem ebeveyne hem de çocuğa imzalatıldıktan sonra, gündüz okul mesai saatleri içerisinde araştırmacılar tarafından yüz-yüze görüşülerek anket yöntemi ile toplanmıştır. Veri toplama süresi yaklaşık 20 dakika sürmüştür.

Veri Toplama Araçları

Araştırmada verilerin toplanmasında; Ergen Tanıtım Formu, Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği, Sürekli Öfke Ölçeği ve Öfke İfade Tarzı Ölçeği ve Çocuk ve Ergenler İçin Empati Ölçeği Türkiye Formu olmak üzere dört araç kullanılmıştır.

Ergen Tanıtım Formu

Bu form araştırmaya katılan ergenlerin tanıtıcı bilgilerini değerlendirmek amacıyla araştırmacılar tarafından konuya ilişkin literatür bilgilerine (Çavuşoğlu, 2008; Kırmızı ve ark., 2011) dayanarak oluşturulan toplam on sekiz sorudan oluşmaktadır.

Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği (RBSÖ)

Bu ölçek, 1963 yılında Rosenberg'in benlik saygısını kendine güven ve kendine değer verme duyguları olarak tanımlamasının üzerine kurulan, bilişsel ve duygusal yapısıyla benlik saygısını ölçmek amacıyla geliştirilmiş ilk ölçektir. RBSÖ, 63 maddeden ve 12 alt ölçekten ("Benlik Saygısı", "Kendilik Kavramının Sürekliliği", "İnsanlara Güvenme", "Eleştiriye Duyarlılık", "Depresif Duygulanım", "Hayalperestlik", "Psikosomatik Belirtiler", "Kişiler arası Tehdit Hissetme", "Tartışmalara Katılabilme", "Ana-baba

İlgisi”, “Babayla İlişki”, “Psişik İzolasyon”) oluşur. Ölçek genel olarak karışık derecelmeli likert tipi bir kendini değerlendirme ölçeğidir. Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği alt ölçeklerini birbirlerinden bağımsız kullanmak mümkündür. Özellikle 10 maddelik Benlik Saygısı Alt Ölçeği araştırmalarda sıklıkla tek başına kullanılmakta ve ölçeğin bütününe geçerlik ve güvenilirlik çalışmalarında, en fazla bu alt ölçek sınamaktadır. Ölçeğin her bir alt ölçeğinin ayrı bir yanıt anahtarı olup, değerlendirme doğru sayısına ve puanların azlığı ya da çokluğuna göre ikili, üçlü ya da dördü nitelendirmelerle yapılmaktadır. Ölçeğin ülkemizdeki geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları Çuhadaroglu (1986) tarafından yapılmış olup, geçerlilik kat sayısı $r=71$ olarak bulunmuştur. Test-tekrar test güvenilirlik yöntemi kullanılarak da güvenilirlik kat sayısı $r=75$ olarak saptanmıştır (Çuhadaroglu, 1986). Bu araştırmada, ölçeğin alt ölçekleri arasından sadece “Benlik Saygısı” alt ölçeği kullanılmıştır.

Ölçekte işaretli maddeler puan aldırılmaktadır. Test verilirken maddelerin yanında işaretleri bulunmamaktadır. Madde I için üç sorudan ikisinde işaretli cevabı seçerse 1 puan, Madde II ve Madde VI, için iki sorudan birinde işaretli cevabı seçmesi 1 puan olması için yeterli olacaktır. Diğer maddelerde ise her işaretli cevap 1 puan değerindedir. 1., 2., 4., 6., 7. maddeler olumlu kendilik değerlendirmesini sorgulamakta olup, 3’den 0’a kadar değişen puanlama yapılırken, 3., 5., 8., 9., 10. maddeler olumsuz kendilik değerlendirmesini sorgulamakta olup, 0’dan 3’e kadar değişen bir puanlama yapılmaktadır. Toplam puan aralığı 0–30 arasında olup, 25 puanın üstü yüksek benlik saygısını, 15–25 arası alınan puan benlik saygısının yeterli olduğunu gösterirken, 15 puanın altı düşük benlik saygısını göstermektedir (Çuhadaroglu, 1986).

Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarzı Ölçeği (SÖÖTÖ)

Spielberger tarafından öfke duygusunun ifadesi ve kontrolüne yönelik davranışları ölçmek amacıyla geliştirilen Sürekli Öfke-Öfke Tarz Ölçeği’nin ülkemizde geçerlilik ve güvenilirliği çalışması Özer (1994) tarafından yapılmıştır. Dördü likert tipinde olan ölçek 34 madde içermektedir. Hiç (1 puan), Biraz (2 puan), Oldukça (3 puan) ve Tümüyle (4 puan) olarak değerlendirilir. Sürekli Öfke Ölçeği 10 madde, üç alt ölçekten oluşan Öfke Tarz Ölçeği 24 maddedir ve alt ölçekler dışı vurulan öfke (Öfke Dışa Vurma) sekiz madde, içte tutulan öfke (Öfke İçte Tutma) sekiz madde, kontrol altına alınmış öfke (Öfke Kontrol) sekiz maddeden oluşmaktadır. Geçerlilik güvenilirlik çalışmasında Chronbach Alfa değerleri; sürekli öfke boyutu için 0,79, kontrol altına alınmış öfke boyutu için 0,84, dışı vurulmuş öfke boyutu için 0,78 ve öfke içte boyutu için ise 0,62 olarak bulunmuştur. Ölçekteki ilk on maddenin toplamı ile sürekli öfke alt ölçeği, 13, 15, 16, 20, 23, 26, 27 ve 31 nolu maddelerin toplamı ile öfke içte tutma alt ölçeği, 12, 17, 19, 22, 24, 29, 32 ve 33 nolu maddelerin toplamı ile öfke dışı vurma alt ölçeği, 11, 14, 18, 21, 25, 28, 30 ve 34 nolu maddelerin toplamı ile öfke kontrol alt ölçeği puanları elde edilir. Öfke içe vurumu, öfke dışı vurumu ve öfke kontrolü alt ölçeklerinden alınabilecek en düşük puan 8, en yüksek puan 32’dir. Sürekli öfkeden alınan yüksek puanlar, öfke düzeyinin

yüksek olduğunu; kontrol öfke ölçeğinden alınan yüksek puanlar öfkenin kontrol edilebildiğini, öfke dışı vurma alt ölçeğinden alınan yüksek puanlar, öfkenin kolayca ifade edilebiliyor olduğunu ve öfke içte alt ölçeğinden alınan yüksek puanlar ise öfkenin bastırılmış olduğunu göstermektedir (Özer, 1994).

Çocuk ve Ergenler İçin Empati Ölçeği Türkiye Formu

Ölçek 21 maddeden oluşan, ikili cevap formu (evet-hayır) olan, çocuk ve ergenlere uygulanabilen, empati becerisini ölçen bir kâğıt kalem ölçeğidir. Ülkemizde Çocuk ve Ergenler İçin Empati Ölçeği Türkiye Formu geçerlilik ve güvenilirliği çalışması Gürtunca (2013) tarafından yapılmıştır (Gürtunca, 2013). Güvenilirlik analizleri Kuder Richardson 20 formülü hesaplanarak, değeri 0,70 bulunmuştur. Test-tekrar test güvenilirlik yöntemi kullanılarak da güvenilirlik kat sayısı $r=0,76$ olarak saptanmıştır. Ölçek hem çocuklar hem de ergenler için aynı olan tek bir formdan oluşmaktadır. Ölçekten alınabilecek en düşük puan 0, en yüksek puan ise 21’dir. Eğer bir maddeye “evet” cevabı verilmişse, o maddeden alınacak puan 1’dir: “hayır” cevabı verilmişse o maddeden alınacak puan 0’dır. Ancak ölçekte yer alan bazı maddeler ters puanlanmaktadır. Bu durumda söz konusu maddelere verilen “hayır” cevabına 1 puan “evet” cevabına 0 puan verilecektir. Ters puanlanan maddelerin numaraları 2, 8, 9, 14, 15, 16, 17, 19, 20 ve 21’dir (Gürtunca, 2013).

Verilerin Değerlendirilmesi

Araştırma verilerinin değerlendirilmesinde *Number Cruncher Statistical System 2007* (Kaysville, Utah, USA) programı kullanıldı. Veriler değerlendirilirken tanımlayıcı istatistiksel yöntemlerin (Yüzde, Ortalama, Standart sapma, Ortanca) yanı sıra niceliksel verilerin normal dağılımını test etmek için Kolmogorov-Smirnov testi yapıldı. Kolmogorov-Smirnov testi sonuçlarına göre verilerin normal dağılım göstermediği bulunduğu için ($p<0,05$), verilerin değerlendirilmesinde non-parametrik testler (Kruskal-Wallis ve Mann-Whitney U testi) kullanıldı (Tezcan, 2009). Sonuçlar %95’lik güven aralığında, anlamlılık $p<0,05$ düzeyinde değerlendirildi.

Araştırmanın Etik Yönü

Celal Bayar Üniversitesi Tıp Fakültesi Yerel Etik Kurulu Başkanlığı’ndan (tarih: 25.05.2016, sayı: 20478486-200) karar numarası ile etik kurul onayı ve araştırmanın yürütüldüğü kurumlardan yazılı kurum izinleri alındıktan sonra araştırmaya başlanmıştır. Araştırma, Helsinki Bildirgesi prensiplerine uygun olarak yürütülmüştür. Katılımcıların ve ebeveynlerinin bilgilendirilmiş yazılı onamları alınmıştır.

BULGULAR

Araştırma kapsamına alınan işitme engelli ergenlerin; yaş ortalaması $14,46\pm 2,44$ yıl olup; %73,2’si kız, %26,8’i erkektir. İşitme engelli ergenlerin %50,7’si Tülay Aktaş İşitme Engelliler İlkokul ve Ortaokulu, %49,3’ü Mert Öztüre İşitme Engelliler Meslek Lisesi’nde okumaktadır ve %2,9’u üçüncü, %5,1’i dördüncü, %4,3’ü beşinci, %8,7’si altıncı, %10,9’u yedinci,

%18,8'i sekizinci, %14,5'i dokuzuncu, 10,9'u onuncu, %9,4'ü on birinci, %14,5'i on ikinci sınıftır. Ailedeki çocuk sayısı incelendiğinde; %6,5'i bir, %42'si iki, %31,2'si üç, %20,3'ü dört ve üzeri çocuktur. Araştırma kapsamına alınan işitme engelli ergenlerin %77,5'inin doğuştan, %22,5'inin sonradan işitme engelli olduğu ve %50'sinin koklear implant kullandığı, %50'sinin ise kullanmadığı bulunmuştur. İşitme engelli ergenlerin %34,1'inin ailesinde başka işitme engelli birey bulunduğu, %65,9'unun ailesinde ise başka işitme engelli birey bulunmadığı belirlenmiştir. Ailesinde başka işitme engelli birey bulunanların %85,1'inin birinci, %14,9'unun ise ikinci derece yakını olduğu saptanmıştır (Tablo 1).

Tablo 1. İşitme engelli ergenlerin tanıtıcı özelliklerine göre dağılımı (n=138)

Değişkenler		Min-Max	Ort ± SD	
Yaş		9-18 yaş	14,46±2,44	
		n	%	
Cinsiyet	Kız	101	73,2	
	Erkek	37	26,8	
Devam Ettiği Okul	Tülay Aktaş İlkokulu ve Ortaokulu	70	50,7	
	Mert Öztüre Meslek Lisesi	68	49,3	
Sınıf	3. Sınıf	4	2,9	
	4. Sınıf	7	5,1	
	5. Sınıf	6	4,3	
	6. sınıf	12	8,7	
	7. Sınıf	15	10,9	
	8. Sınıf	26	18,8	
	9. Sınıf	20	14,5	
	10. Sınıf	15	10,9	
	11. Sınıf	13	9,4	
	12. Sınıf	20	14,5	
	Çocuk Sayısı	Bir çocuk	9	6,5
		İki çocuk	58	42,0
Üç çocuk		43	31,2	
Dört ve üzeri çocuk		28	20,3	
İşitme Engelinin Oluşma Zamanı	Doğuştan	107	77,5	
	Sonradan	31	22,5	
Cihaz Kullanma Durumu	Kullanıyor	69	50,0	
	Kullanmıyor	69	50,0	
Ailede Başka İşitme Engelli Birey Varlığı	Evet	47	34,1	
	Hayır	91	65,9	
Var ise, Kim?	Birinci derece yakın	47	85,1	
	İkinci derece yakın	7	14,9	

Araştırmaya katılan işitme engelli olmayan ergenlerin ise yaş ortalaması 14,46±2,43 yıl olup; %73,2'si kız, %26,8'i erkektir. İşitme engelli olmayan ergenlerin %8'i Özgiller Dalan İlkokulu, %42,8'i Girne Ortaokulu, %49,3'ü Şemikler Anadolu Lisesi'nde okumaktadır ve %2,9'u üçüncü, %5,1'i dördüncü, %4,3'ü beşinci, %8,7'si altıncı, %10,9'u yedinci, %18,8'i sekizinci, %14,5'i dokuzuncu, 10,9'u onuncu, %9,4'ü onbirinci, %14,5'i onikinci sınıftır. Ailedeki çocuk sayısı incelendiğinde %21'i bir, %53,4'ü iki, %17,6'sı üç, %8'i dört ve üzeri çocuktur. İşitme engelli olmayan ergenlerin %0,7'sinin ailesinde işitme engelli birey bulunduğu, %99,3'ünün ise ailesinde kendisi dışında işitme engelli birey bulunmadığı belirlenmiştir. Ailesinde kendisi dışında işitme engelli birey bulunanların %100'ünün ise birinci derece yakını olduğu saptanmıştır (Tablo 2).

Tablo 2. İşitme engelli olmayan ergenlerin tanıtıcı özelliklerine göre dağılımı (n=414)

Değişkenler		Min-Max	Ort ± SD	
Yaş		9-18 yaş	14,46±2,43	
		n	%	
Cinsiyet	Kız	303	73,2	
	Erkek	111	26,8	
Devam Ettiği Okul	Özgiller Dalan İlkokulu	33	8,0	
	Girne Ortaokulu	177	42,8	
	Şemikler Anadolu Lisesi	204	49,3	
Sınıf	3. Sınıf	12	2,9	
	4. Sınıf	21	5,1	
	5. Sınıf	18	4,3	
	6. sınıf	36	8,7	
	7. Sınıf	45	10,9	
	8. Sınıf	78	18,8	
	9. Sınıf	60	14,5	
	10. Sınıf	45	10,9	
	11. Sınıf	39	9,4	
	12. Sınıf	60	14,5	
	Çocuk Sayısı	Bir çocuk	87	21,0
		İki çocuk	221	53,4
Üç çocuk		73	17,6	
Dört ve üzeri çocuk		33	8,0	
Ailede Başka İşitme Engelli Birey Varlığı	Evet	3	0,7	
	Hayır	411	99,3	
Var ise, Kim?	Birinci derece yakın	3	100	
	İkinci derece yakın	0	0	

İşitme engelli olma durumlarına göre ergenlerin RBSÖ'den alınan puan düzeylerinin karşılaştırılması Tablo 3'de verilmiştir. Araştırma kapsamına alınan işitme engelli ergenlerin; %13,8'inin yüksek benlik algısına, %78,3'ünün yeterli benlik algısına, %8'inin düşük benlik algısına sahip olduğu bulunmuştur. İşitme engelli olmayan ergenlerin ise; %21,7'sinin yüksek benlik algısına, %64'ünün yeterli benlik algısına, %13,4'ünün düşük benlik algısına sahip olduğu belirlenmiştir. İşitme engelli olma durumuna göre ergenlerin RBSÖ'den aldıkları puan düzeyleri arasında istatistiksel olarak yüksek düzeyde anlamlı fark olduğu bulunmuştur (p=0,008) (Tablo 3).

Tablo 3. İşitme engelli olma durumuna göre ergenlerin RBSÖ puan düzeylerinin karşılaştırılması (n=552)

Değişkenler		RBSÖ Toplam Puan			p
		Yüksek (>25)	Yeterli (15-25)	Düşük (<15)	
İşitme Engeli	Var (%)	%13,8	%78,3	%8,0	*0,008**
	Yok (%)	%21,7	%64,0	%13,4	

*Ki Kare Test'i uygulanmıştır.
*p<0,05 **p<0,01 ***p<0,001

İşitme engelli olma durumuna göre ergenlerin, SÖÖTÖ Alt Boyutları'ndan ("Sürekli Öfke", "Öfke İçerme", "Öfke Dışarı Vurma", "Öfke Kontrol") alınan puan ortalamalarının karşılaştırılması Tablo 4'de verilmiştir. Araştırma kapsamına alınan işitme engelli ergenlerin SÖÖTÖ'nün "Sürekli Öfke" alt boyutundan aldıkları puan ortalamaları (20,85±4,60), işitme engelli olmayan ergenlerin puan ortalamalarından (23,86±7,10), düşük olup istatistiksel olarak çok yüksek düzeyde anlamlı fark olduğu bulunmuştur (p<0,001).

Araştırma kapsamına alınan işitme engelli ergenlerin SÖÖTÖ'nün "Öfke Dışa Vurma" alt boyutundan aldıkları puan ortalamaları (18,01±5,40), işitme engelli olmayan ergenlerin puan ortalamalarından (16,64±4,09) fazla olup, yapılan istatistiksel analizler sonucunda puan ortalamaları arasında anlamlı fark bulunmuştur (p=0,028).

Araştırmaya katılan işitme engelli ergenlerin SÖÖTÖ'nün "Öfke Kontrol" alt boyutundan aldıkları puan ortalamaları (18,58±4,28) işitme engelli olmayan ergenlerin puan ortalamalarından (20,74±5,07) düşük olup istatistiksel olarak çok yüksek düzeyde anlamlı fark olduğu saptanmıştır (p<0,001).

Araştırmaya katılan ergenlerin işitme engelli olma durumuna göre SÖÖTÖ'nün "Öfke İçerme" alt boyutundan aldıkları puan ortalamaları arasında ise istatistiksel olarak anlamlı bir fark saptanmamıştır (p>0,05) (Tablo 4).

Tablo 4. İşitme engelli olma durumuna göre ergenlerin SÖÖTÖ alt boyutları puan ortalamalarının karşılaştırılması (n=552)

Değişkenler		SÖÖTÖ Toplam Puan Ort.			
Ölçek Alt Boyutu	Özellikler	Ort ± SD	Min-Max (Medyan)	Test Değeri	p
Sürekli Öfke	Var (n=138)	20,85±4,60	13-34 (20)	-4,342 ^b	*0,000***
	Yok (n=414)	23,86±7,10	10-40 (23)		
Öfke İçerme	Var (n=138)	16,58±3,36	11-25 (16)	-1,423 ^b	*0,155
	Yok (n=414)	17,48±4,92	8-32 (17)		
Öfke Dışa Vurma	Var (n=138)	18,01±5,40	8-32 (17)	-2,195 ^b	*0,028*
	Yok (n=414)	16,64±4,09	9-30 (17)		
Öfke Kontrol	Var (n=138)	18,58±4,28	7-35 (27)	-4,428 ^b	*0,000***
	Yok (n=414)	20,74±5,07	8-32 (21)		

^bMann Whitney U Test'i uygulanmıştır. *p<0,05, **p<0,01, ***p<0,001

İşitme engelli olma durumuna göre ergenlerin Çocuk ve Ergenler İçin Empati Ölçeği (ÇEEÖ)'nden alınan puan ortalamalarının karşılaştırılması Tablo 5'de verilmiştir. Araştırmaya katılan işitme engelli ergenlerin ÇEEÖ'den aldıkları puan ortalamaları (13,80±2,77), işitme engelli olmayan ergenlerin puan ortalamalarından (15,98±3,51) düşük olup yapılan analizler sonucunda istatistiksel olarak çok yüksek düzeyde anlamlı fark olduğu bulunmuştur (p<0,001) (Tablo 5).

Tablo 5. İşitme engelli olma durumuna göre ergenlerin ÇEEÖ puan ortalamalarının karşılaştırılması (n=552)

Değişkenler		ÇEEÖ Toplam Puan Ort.			
İşitme Engeli	Özellikler	Ort ± SD	Min-Max (Medyan)	Test Değeri	p
İşitme Engelli	Var (n=138)	13,80±2,77	8-19(14)	-7,739 ^b	*0,000***
	Yok (n=414)	15,98±3,51	3-21 (17)		

^bMann-Whitney U Test'i uygulanmıştır. *p<0,05, **p<0,01, ***p<0,001

TARTIŞMA

Araştırmada, işitme engelli olma durumuna göre ergenlerin RBSÖ'nden aldıkları puan ortalamaları düzeylerinin arasında istatistiksel olarak anlamlı fark olduğu saptandı. Araştırmaya katılan işitme engelli ergenlerin daha düşük benlik saygısına sahip olduğu saptandı. Çin'de Lu ve ark.'nın (2015) araştırma sonuçlarında işitme engelli adölesanlar normal işiten adölesanlardan daha düşük benlik algısına sahip bulunmuştur (Lu

ve ark., 2015). Jambor ve Elliott'un (2005) yaptıkları araştırma sonucunda, işitme engelli öğrencilerin benlik algısının daha düşük olduğu bulunmuştur (Jambor ve ark., 2005). Açıık ve ark.'nın (2011) araştırmasında da işitme engeli durumuna göre benlik saygısı puan ortalamaları arasında, duyan öğrenciler lehine istatistiksel olarak anlamlı fark olduğu tespit edilmiştir (Açıık ve ark., 2011). Açıık ve Kaya'nın (2015) yapmış olduğu araştırma bulguları incelendiğinde işiten ve işitme engelli olan futbolcuların benlik saygısı puan ortalamalarının engel durumuna göre istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılaştığı ve engelli futbolcuların benlik algılarının işiten futbolcuların benlik algılarından daha düşük olduğu saptanmıştır (Açıık ve ark., 2015). Tüm bu sonuçlar araştırmamızda elde edilen sonuçlarla benzerlik göstermekte olup, "İşitme engelli olma durumuna göre sosyodemografik değişkenler ergenlerin benlik algılarını etkiler mi?" sorusuna yanıt bulunmuştur.

Araştırma kapsamına alınan işitme engelli ergenlerin SÖÖTÖ'nün "Sürekli Öfke" alt boyutu puan ortalamalarının, işitme engelli olmayan ergenlerin puan ortalamalarından düşük; SÖÖTÖ'nün "Öfke Dışa Vurma" alt boyutundan işitme engelli ergenlerin puan ortalamalarının, işitme engelli olmayan ergenlerin puan ortalamalarından yüksek; SÖÖTÖ'nün "Öfke Kontrol" alt boyutundan işitme engelli ergenlerin puan ortalamalarının, işitme engelli olmayan ergenlerin puan ortalamalarından düşük olduğu bulundu. Ancak; işitme engelli olma durumuna göre SÖÖTÖ'nün "Öfke İçerme" alt boyutu puan ortalamaları arasında ise anlamlı bir fark saptanmadı. Araştırmaya katılan işitme engelli ergenlerin öfkelerini daha fazla dışa vurdukları, öfke kontrollerinin ve sürekli öfkelerinin daha düşük olduğu bulundu. Stephanie ve ark.'nın (2014) işitme engelli çocuklarla yapmış oldukları araştırmada işitme engelli çocukların sağlıklı çocuklara göre daha fazla saldırgan ve öfkeli oldukları saptanmıştır (Stephanie, Rieffe, Kouwenberg, Raeve, Soede, Briaire ve Johan, 2014). Karaca ve ark.'nın (2011) yapmış olduğu görme engelli ergenlerin öfke düzeyi ve ifade tarzlarının incelenmesi araştırmasında; sürekli öfke puan ortalaması (x=25,17), öfke kontrol puan ortalaması (x=19,88), öfkeyi içte tutma puan ortalaması (x=18,69) ve öfkeyi dışa vurma puan ortalaması (x=18,90) olarak bulunmuştur (Karaca ve ark., 2011). Albayrak ve ark.'nın (2009) yapmış oldukları çalışmada ergenlerin sürekli öfke puan ortalamasının (x=23,24), öfke kontrol puan ortalamasının (x=19,39), öfkeyi içte tutma puan ortalamasının (x=15,42), öfkeyi dışa vurma puan ortalamasının (x=17,70) olduğu bulunmuştur (Albayrak ve ark., 2009). Araştırma bulguları, bulgularımızla kısmen paralellik göstermektedir. Ülkemizde işitme engelli ergen grubuyla yapılmış benzer bir araştırma yoktur. Ancak görme engelli ergenlerle ve engelli olmayan ergenlerle yapılan çalışma bulgularıyla araştırmamızın bulgularının benzerlik göstermesi, öfke düzeyi ve ifade tarzı açısından işitme engelli ergenlerle diğer ergenler arasında büyük bir farklılık olmadığını düşündürmektedir. Literatürde, öfkenin çocukluk ve ergenlik döneminde yaşanan önemli duygulardan biri olduğu ve bu

dönemde, ergen öfkesiyle nasıl başa çıkacağını öğrenmezse ileride ciddi problemlerle karşılaşmasının kaçınılmaz olduğu düşünülmüştür (Kanoğlu, 2008). Hem literatür bilgisi, hem de araştırma sonucunda çıkan bulgular dikkate alınır, işitme engelli ergenlerle çalışan bir çocuk hemşiresinin işitme engelli ergenin öfkeyle nasıl başa çıkacağını öğretmesi konusunda dikkat edilmesi gereken önemli bir bulgudur.

Araştırmaya katılan işitme engelli ergenlerin ÇEEÖ puan ortalamalarının, işitme engelli olmayan ergenlerin puan ortalamalarından düşük olduğu bulundu. Ölçekten alınan yüksek puanlar empati kurma becerisinin daha yüksek olduğunu göstermektedir. Bu sonuçlara göre işitme engelli ergenlerin empati kurma becerilerinin işitme engelli olmayan ergenlere göre daha düşük olduğu saptanmıştır. Netten ve ark.'nın (2015) araştırma sonuçlarında da işitme engelli ergenlerin empati kurma ve ilişkileri sürdürme konusunda normal işiten çocuklara göre daha düşük seviyede olduğu bulunmuştur (Netten, Rieffe, Theunissen, Soede, Dirks, Briaire ve Frijns, 2015). Rieffe ve Camodeca'nın (2016) araştırma sonuçlarında ise, ergenlerin empatik beceri düzeyleri arasında fark saptanmamıştır (Rieffe ve ark., 2016). Bizim çalışmamızdaki bu farkın ise işitme engeli varlığından kaynaklandığı düşünülmektedir. Benzer şekilde Aydın ve Açar'ın (2013) yapmış olduğu araştırma sonucunda ergenlerin empati ölçeğinden almış oldukları puanlar ile ergenlerin durumu (normal/engelli) arasındaki farklılığa bakıldığında, normal gelişim gösteren grubun empati becerileri, zihin engelli grubun empati becerilerinden anlamlı şekilde yüksek bulunmuştur (Aydın ve ark., 2013). Marton ve ark.'nın (2009) yaptığı araştırma sonuçlarında da, dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğu olan çocukların anne babaları tarafından daha az empatik oldukları saptanmıştır (Marton, Wiener, Rogers, Moore ve Tannock, 2009). Tüm bu sonuçlar çalışmamızda elde edilen sonuçlarla benzerlik göstermekte olup, "İşitme engelli olma durumuna göre sosyodemografik değişkenler ergenlerin empatik becerilerini etkiler mi?" sorusuna yanıt bulunmuştur. Çocuk hemşirelerinin işitme engelli çocuk ve ergenlere bakım verirken gerek pediatrik tanılamasında gerek yaşadıkları güçlükleri belirleme ve içinde buldukları duruma uyum sağlayabilmelerini kolaylaştırmak için bu konu son derece önemlidir.

Araştırmanın Sınırlılıkları

Araştırma, Ege Bölgesi İzmir ilinde bulunan işitme engelli çocuk ve ergenlere eğitim veren iki okulla kayıtlı 9-18 yaş arasındaki ergenler ile yürütüldüğü için elde edilen bulgular araştırma örneklemini ile sınırlıdır; tüm işitme engelli çocuk ve ergenler için genelleme yapılamaz.

Çalışmanın sınırlılıkları ele alındığında ileriki çalışmalarda araştırmanın sonuçları doğrultusunda:

- 1- Araştırmanın Türkiye'de farklı bölgelerde bulunan tüm eğitim gören işitme engelli ergenlerin dâhil edildiği çalışma örnekleminin sayısının ve işitme engelli ergenlerin eğitim gördüğü yerleşim bölgesinin, işitme engelli ergenin benlik saygısını öfke

ifadesini ve empati kurma becerisini etkileyip etkilemediğini belirlemek amacıyla daha kapsamlı araştırma yapılması,

- 2- İşitme engelli bireylerin, öfke düzeylerini, öfke ifade biçimlerini, benlik saygılarını ve empatik becerilerini etkileyen unsurlar hakkında hastaya bütüncül yaklaşım ve daha kaliteli hizmet verme adına hemşirelerin, hizmet içi eğitimler ile toplumun bilinçlendirilmesi,
- 3- Öğrencilere, ailelere, sağlık çalışanlarına ve eğitimcilere öfkenin nedenleri, öfkeyi ifade ediliş şekilleri ve öfke kontrolü ile ilgili eğitim verilmesi, öfkenin hangi durumlarda bastırıldığı, hangi durumlarda dışa vurduğu ve öfke kontrolü için çocuk ve ergenlerin neler uyguladığı konusunda daha kapsamlı araştırmalar yapılması,
- 4- Rehberlik servisleriyle iş birliği yapılarak işitme engelli ergenlerin daha olumlu benlik algısı ve empati kurma becerilerine sahip olması için gerekli girişimlerde bulunulması,
- 5- İşitme engelli olan ve olmayan öğrencilerin benlik, öfke ve empati puan ortalamaları arasındaki farkın kapatılması ya da en aza indirilebilmesi için engelli öğrencilerin engellerinin derecelerine göre normal öğrencilerin olduğu sınıflarda kaynaştırması sağlanarak kendi yaşlılarıyla ve normal akranlarıyla da birlikte olmasının sağlanması,
- 6- İşitme engelli ergenlerin benlik saygılarını yükseltmek amacıyla bu ergenlerin güçlü taraflarının ortaya çıkarılıp (resim yapma, hikâye yazma, spor yapma vb.) güçlendirilmesi,
- 7- Hekim önerisi doğrultusunda işitme cihazı kullanımı önerilmiş olup ancak düzenli kullanmayan işitme engelli ergenlerin iletişimlerini kolaylaştırması, benlik saygılarını yükseltmek ve öfke kontrollerini daha kolay sağlamak amacıyla işitme cihazlarını düzenli kullanmaları konusunda farkındalık eğitimlerinin düzenlenmesi önerilmektedir.

SONUÇ

Bu çalışmada yapılan analizler sonucunda: Araştırmaya katılan işitme engelli ergenlerin işitme engelli olmayan ergenlere göre; daha düşük benlik saygısına sahip oldukları, öfkelerini daha fazla dışa vurdukları, öfke kontrollerinin, sürekli öfkelerinin ve empati kurma becerilerinin ise daha düşük olduğu saptanmıştır. Araştırmadan elde edilen bulguların; işitme engelli olma durumlarına göre ergenlerin benlik algıları, öfke ifade tarzları ve empatik becerileri ile ilgilenen, engelli çocuk ve ergenlere sağlık bakımı veren çocuk hemşireleri ve tüm sağlık profesyonelleri için daha etkili eğitim ve bakım verme konusunda katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Teşekkür

Araştırmanın veri toplama aşamasında destek sağlayan, T. C. Millî Eğitim Bakanlığı İzmir İl Millî Eğitim Müdürlüğü'ne bağlı Tülay Aktaş İşitme Engelliler İlkokul ve Ortaokulu, Mert Öztüre İşitme Engelliler Meslek Lisesi, Özgiller Dalan İlkokulu, Girne Ortaokulu ve Şemikler Anadolu Lisesi öğretmenlerine, öğrencilerine ve öğrencilerin ebeveynlerine teşekkür ederiz.

Etik Kurul Onayı: Bu çalışma için Celal Bayar Üniversitesi Tıp Fakültesi Yerel Etik Kurul Başkanlığı'ndan (tarih:25.05.2016, sayı:20478486-200) karar numarası ile onay alınmıştır.

Hakem Değerlendirmesi: Dış Bağımsız.

Bilgilendirilmiş Onam: Katılımcılardan yazılı bilgilendirilmiş onam alınmıştır.

Yazar Katkıları: Fikir – E.G, N.Ş.C; Tasarım – E.G, N.Ş.C; Denetleme – N.Ş.C, E.G; Kaynaklar – E.G, N.Ş.C; Veri Toplanması ve/veya İşlenmesi – E.G, N.Ş.C; Analiz ve/veya Yorum – E.G, N.Ş.C; Literatür Taraması – E.G, N.Ş.C; Yazılı Yazan – E.G, N.Ş.C.

Çıkar Çatışması: Yoktur.

Finansal Destek: Finansal destek kullanılmamıştır.

Sunum: Bu çalışma, 4th PNAE Congress on Paediatric Nursing, Jun 01-02 2018, Athens, Greece'de Sözlü Bildiri olarak sunulmuştur.

Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Hemşireliği Anabilim Dalı Yüksek Lisans Programı (2018) Yüksek Lisans tez çalışmasıdır.

Ethics Committee Approval: For this study, approval was obtained from the Celal Bayar University Faculty of Medicine Local Ethics Committee Presidency with the decision number (date:25.05.2016, number:20478486-200)

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Informed Consent: Written informed consent was obtained from the participants

Author Contributions: Concept – E.G, N.Ş.C; Design – E.G, N.Ş.C; Supervision – N.Ş.C, E.G; Resources – E.G, N.Ş.C; Data Collection and/or Processing – E.G, N.Ş.C; Analysis and/or Interpretation – E.G, N.Ş.C; Literature Search – E.G, N.Ş.C; Writing Manuscript – E.G, N.Ş.C.

Conflict of Interest: No conflict of interest.

Financial Disclosure: None.

Presentation: This study was presented as an Oral Presentation at the 4th PNAE Congress on Paediatric Nursing, Jun 01-02 2018, Athens, Greece.

Manisa Celal Bayar University Institute of Health Sciences Department of Child Health and Diseases Nursing Master's Program (2018) is a Master's thesis.

KAYNAKLAR

- Açak, M. ve Kandemir, T. (2011). İşitme engelli öğrencilerin benlik saygılarının bazı değişkenlere göre incelenmesi. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2(2), 165–179. Erişim: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/92249>
- Açak, M. ve Kaya, O. (2015). İşitme engelli ve işitme engelli olmayan futbolcuların benlik saygıları ve saldırganlık düzeylerinin incelenmesi. *İnönü Üniversitesi Benden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 2(2), 1–11. Erişim: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/92199>
- Albayrak, B. ve Kutlu, F. Y. (2009). Ergenlerde öfke ifade tarzı ve ilişkili faktörler. *Maltepe Üniversitesi Hemşirelik Bilim ve Sanat Dergisi*, 2(3), 57–69.
- Aydın, A. ve Açar, K. (2013). Normal ve zihnin engelli ergenlerin empati becerileri ile annelerinin empati becerilerinin incelenmesi. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 9(2), 301–314. Erişim: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/%20160907>
- Azizi, M., Saeidmanesh, M., Kazemi, F. ve Radaie, V. (2019). The effectiveness of group counseling based on problem-solving on aggression and social adjustment in hearing-impaired students. *Auditory and Vestibular Research*, 28(3), 164–172. [CrossRef]
- Barker, D. H., Quitner, A. L., Fink, N. E., Eisenberg, L. S., Tobey, E. A ve Niparko, J. K. (2009). Predicting behavior problems in deaf and hearing children: the influences of language, attention, and parent-child communication. *Dev Psychopathol*, 21(2), 373–392. [CrossRef]
- Bat-Chava, Y. (1994). Group identification and self-esteem of deaf adults. *Pers Soc Psychol Bull*, 20, 494–502. [CrossRef]
- Bayraktar, F., Sayıl, M. ve Kumru, A. (2009). Liseli ergenler ve üniversiteli gençlerde benlik saygısı: ebeveyn ve akrana bağlanma, empati ve psikolojik uyum değişkenlerinin rolü. *Türk Psikoloji Dergisi*, 24(63), 48–63. Erişim: <https://kutuphane.dogus.edu.tr/mvt/pdf.php>
- Bora, E. ve Baysan, L. (2009). Empati ölçeği Türkçe formunun üniversite öğrencilerinde psikometrik özellikleri. *Klinik Psikofarmakoloji Bülteni*, 19, 39–47.
- Cambra, C. (2005). Feelings and emotions in deaf adolescents. *Deafness Educ Int*, 7(4), 195–205. [CrossRef]
- Cunningham, M. ve Cox, EO. (2003). The committee on practice and ambulatory medicine and the section on otolaryngology and bronchoesophagology hearing assesment in infants and children: recommendations beyond neonatal screening. *Pediatrics*, 111(2), 436–440. [CrossRef]
- Cunningham, L. L. ve Tucci, D. L. (2017). Hearing loss in adults. *N Engl J Med*, 377(25), 2465–2473. [CrossRef]
- Çavuşoğlu, H. (2008). Çocuk Sağlığı Hemşireliği. 8. Baskı, Sistem Ofset Basımevi, Cilt: 1, Ankara.
- Çuhadaroğlu, F. (1986). Adolesanlarda benlik saygısı. Hacettepe Üniversitesi, Uzmanlık Tezi, Ankara.
- Ekim, A. ve Ocakçı, A. F. (2012). 8-12 yaş arası işitme engelli çocuklarda yaşam kalitesi. *Ankara Sağlık Hizmetleri Dergisi*, 11(1), 17–23. [CrossRef]
- Gambetti, E. ve Giusberti, F. (2009). Trait anger and anger expression style in children's risky decisions. *Aggress Behav*, 35(1), 14–23. [CrossRef]
- Genç, A. G., Ertürk, B. B. ve Belgin, E. (2005). Yenidoğan işitme taraması: başlangıçtan günümüze. *Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Dergisi*, 48, 109–118. Erişim: http://www.cshd.org.tr/uploads/pdf_CSH_137.pdf
- Gent, T., Goedhart, A. W. ve Treffers, P. D. A. (2011). Self-concept and psychopathology in deaf adolescents, preliminary support for moderating effects of deafness-related characteristics and peer problems. *J Child Psychol Psychiatry*, 52(6), 720–728. [CrossRef]
- Gentzel, H. (2007). Deaf adolescents: finding a place to belong. Oxford.

- Gürtunca, A. (2013). Çocuk ve ergenler için empati ölçeği türkiye geçerlilik ve güvenilirlik çalışması. İstanbul Arel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Psikoloji Anabilim Dalı, Uzmanlık Tezi, İstanbul. (Danışman: Yrd. Doç. Dr. S. Karakelle).
- Hermann, D. S., McWhirter, J. J. (2003). Anger and aggression management in young adolescents: an experimental validation of the SCARE program. *Educ Treat Children*, 26(3), 273–302.
- Jambor, E. ve Elliott, M. (2005). Self-esteem and coping strategies among deaf students. *J Deaf Stud Deaf Educ*, 10(1), 63–76. [CrossRef]
- Kanoğlu, E. (2008). Lise öğrencilerinin öfke düzeyleri ve öfke ifadelerinin incelenmesi. Haliç Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul (Danışman: Yrd. Doç. Dr. M. Batmaz).
- Karaca, A., Açıkgoz, F. ve Akkuş, D. (2013). Eğitim ile empatik beceri ve empatik eğilim geliştirilebilir mi?: Bir sağlık yüksekokulu örneği. *Acıbadem Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 4(3), 118–121.
- Karaca, S. ve Şahin, O. A. (2011). Görme engelli ergenlerin öfke düzeyi ve öfke ifade tarzlarının incelenmesi. *New Symposium Journal*, 49(4), 195–201.
- Keilman, A., Limberger, A. ve Mann, M. J. (2007). Psychological and physical well-being in hearing impaired children. *Int J Pediatr Otorhinolaryngol*, 71(11), 1747–1752. [CrossRef]
- Kılıç, M., Yağcı, F. ve Polat, Z. (2022). İşitme kayıplı yetişkinlerde sosyal kaygı ve saldırganlık arasındaki ilişkinin araştırılması. *H. Ü. Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 9(2), 344–361. Erişim: <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/2127729>
- Kırman, A. ve Yıldım Sarı, H. (2011). İşitme engelli çocuk ve adolesanların sağlık durumları. *J Curr Pediatr*, 9, 85–92. Erişim: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/904781>
- Kolbiki, H. M. (2014). A study of emotional relationships among deaf adolescents. *Procedia Soc Behav Sci*, 114, 399–402. [CrossRef]
- Konuk, D. (2006). Zonguldak il merkezinde 7-11 yaş grubu işitme engelli olan ve olmayan çocukların psikososyal gelişiminin karşılaştırılması. Zonguldak Karaelmas Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Zonguldak. (Danışman: Doç. Dr. A. Ocakçı, Yrd. Doç. Dr. FN. Ayoğlu).
- Küçük, Y. ve Arkan, D. (2006). İşitme engelli çocukların topluma uyum sorunlarının incelenmesi. *Atatürk Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi*, 9(4), 22–30. Erişim: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/29331>
- Lu, A., Hong, X., Yu, Y., Ling, H., Tian, H., Yu, Z. ve Chang, L. (2015). Perceived physical appearance and life satisfaction: a moderated mediation model of self-esteem and life experience of deaf and hearing adolescents. *J Adolesc China*, 39, 1–9. [CrossRef]
- Majid, S., Nawaz, N. ve Bilal, M. (2019). A comparative study on aggression in boys and girls with hearing impairment. *J Inclusive Educ*, 3(1), 1–17.
- Marton, I., Wiener, J., Rogers, M., Moore, C. ve Tannock, R. (2009). Empathy and social perspective taking in children with attention-deficit/hyperactivity disorder. *J Abnorm Child Psychology*, 37(1), 107–118. [CrossRef]
- Monzani, D., Genovese, E., Palma, S., Rovatti, V., Borgonzoni, M. ve Martini, A. (2007). Measuring the psychosocial consequences of hearing loss in a working adult population: focus on validity and reliability of the Italian translation of the hearing handicap inventory. *Acta Otorhinolaryngol Ital*, 27(4), 186–191. Erişim: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC2640023/>
- Netten, A. P., Rieffe, C., Theunissen, S. C. P. M., Soede, W., Dirks, E., Briare, J. J. ve Frijns, J. H. M. (2015). Low empathy in deaf and hard of hearing (pre) adolescents compared to normal hearing controls. *PLoS One*, 10(4), 1–15. [CrossRef]

- Noble, W. (2009). Preventing the psychosocial risks of hearing loss. *Aust Fam Physician*, 38(8), 591-593. Erişim: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/19893780/>
- Oh, K.-S., Kim, E.-J., Ha, J.-W., Woo, H.-Y., Kwon, M.-J., Shin, D.-W., ..., Lim, S.-W. (2018). The relationship between plasma oxytocin levels and social anxiety symptoms. *Psychiatry Investig*, 15(11), 1079-1086. [CrossRef]
- Ohi, C., Dornier, L., Czajka, C., Chobaut, J.-C. ve Tavernier, L. (2009). Newborn hearing screening on infants at risk. *Int J Pediatr Otorhinolaryngol*, 73(12), 1691-1695. [CrossRef]
- Özer, A. K. (1994). Sürekli öfke ve öfke ifade tarzı ölçekleri ön çalışması. *Türk Psikoloji Dergisi*, 9(31), 26-35.
- Rieffe, C. ve Camodeca, M. (2016). Empathy in adolescence: relations with emotion awareness and social roles. *Br J Dev Psychol*, 34, 340-353. [CrossRef]
- Stephanie, C. P. M., Rieffe, T. C., Kouwenberg, M., Raeve, L. J. I. D., Soede, W., Briaire, J. J. ve Johan, H. M. (2014). Frijns behavioral problems in school-aged hearing-impaired children: the influence of sociodemographic, linguistic and medical factors. *Eur Child Adolesc Psychiatry*, 23:187-196. [CrossRef]
- Sunal, Ş. ve Çam, O. (2005). Okul öncesi dönem işitme engelli çocukların ruhsal uyum düzeylerinin incelenmesi. *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi*, 12(1), 11-18. Erişim: https://cms.cogepderg.com/Uploads/Article_30336/cogepderg-12-11.pdf
- Tezcan, S. (2009). Epidemiyoloji tıbbi araştırmaların yöntem bilimi. 2. baskı, Hacettepe Halk Sağlığı Vakfı Yayınları No: 92/1, Ankara.
- Topcu, Ç., Erdur-Baker, Ö. ve Çapa-Aydın, Y. (2010). Temel empati ölçeği türkçe uyarlaması: geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 4(34), 174-182. Erişim: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/200174>
- Türkiye Engelliler Araştırması Temel Göstergeleri. 2. Baskı, Devlet İstatistik Enstitüsü Matbası, Ankara; Eylül 2009, 5-25.
- Yılmaz, F. ve Arıkan, D. (2008). İşitme engelli adölesanların benlik kavramı ve depresyon belirti düzeyleri arasındaki ilişki. *Atatürk Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi*, 11(4), 67-75. Erişim: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/29436>